

Asia: VN/23399/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kotikuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne ihmisten kotikunnan, asuinpaikan ja väestökirjanpitokunnan määräytymistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 3, 8, 9, 11 ja 25 §)

-

2. Näkemyksenne kotikunnan ja asuinpaikan muuttumista koskevista poikkeuksista (uuden kotikuntalain 10 §)

Lakiesityksen 10 §:n 3 momentin perustelut on kirjoitettu hoitoisuuden näkökulmasta, vaikka YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä paradigma on muuttunut. Vammaisen ihminen ei ole enää hoidon kohde. Jotkut vammaiset henkilöt tarvitsevat arjessa toisen henkilön apua esim. vammaispalvelulain palveluasumisen tai henkilökohtaisen avun kautta. Lakiesityksen tulkintoja mm. vammaisista asumisyksikön asukkaista viedään liian pitkälle, koska itsenäistä asumista juuri tuetaan vammaispalveluilla. Lakiesityksen perustelut herättävät pikemmin uusia kysymyksiä, kuten, onko arjen avustaminen tulkittu hoidoksi? Mitä kyvyllä asua itsenäisesti tarkoitetaan? Mihin sijoituspäätös perustuu ja mikä se on, ellei hoidon käytännön järjestämisen määrittelyä tai hoidon tarvetta edellytetä. Entä miten avopalvelut tai niiden puute sijoituspäätöksen taustalla sekä itsenäisen asumisen tuki henkilökohtaisella avulla suhteutuvat tähän – palvelujen perässä voi olla pakko muuttaa jo siksi, että viranomaispäätöstä ei syystä tai toisesta saada. Myöskään ns. hengityshalvausstatuslaisten asuinpaikan valintaoikeuteen liittyviin tilanteisiin esitysluonnos ei anna selvyttä. Lisäksi rajanveto itsemaksettujen ja julkisen kustantamien sote-palvelujen välillä jää tarkoitukseltaan epäselväksi. Palvelusetelien käyttäjät ovat oikeudellisesti kuluttajan asemassa vaikka rahoitus tulee julkiselta.

Esitysluonnoksen 10 §:ään on koottu voimassa olevan kotikuntalain 3 §:n, 3 a §:n ja 3 b §:n poikkeussäännökset pääosin sellaisenaan. Oikeus valita asuinpaikkansa ja kotikuntansa tulisi säilyä sekä tilanteessa, jossa henkilö sijoitetaan laitos- tai palveluasumispaikkaan kotikuntansa ulkopuolelle, että tilanteessa, jossa henkilö on itse hakenut laitos- tai palveluasumispaikkaa muusta kunnasta kuin kotikunnastaan, mutta hänelle kuitenkin tarjotaan paikkaa muusta kuin hänen hakemastaan kunnasta. Tällöin kyse ei ole tarjottujen palvelujen aidosta valinnasta, etenkin kun huomioidaan sekä palvelujen tarjonnan että palvelujen kilpailutuksen ongelmat. Tullessaan

sijoitetuksi tai joutuessaan valitsemaan palveluyksikön kaukaa kotikunnastaan henkilö ei saa tulla pakotetuksi vaihtamaan kotikuntaansa ko. kuntaan.

3. Näkemyksenne ulkomaalaisten kotikunnan saamisedellytysten tarkentamista ja kotikunnan menettämistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 4–7 ja 17 §)

Ulkomaan kansalaisen kotikunnan menettämisoikeudesta säättäminen on ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Yleissopimuksen mukaan asianmukainen maahantulomenettely helpottaa vammaisen ihmisen liikkumisvapausoikeuden käyttöä.

Lakiesityksessä todetaan, että yhdenvertaisuuden kannalta olisi perusteltua, ettei ihmisiä enää jatkossa asetettaisi keskenään eriarvoiseen asemaan kotikunnan saamisessa heidän perhesuhteidensa perusteella. Lain perusteluissa tulee kiinnittää huomiota myös vammaisuuteen syrjintäperusteena.

Kun kotikuntamerkinän poistaminen ei tule henkilön omasta ilmoituksesta, olisi varmistettava, että henkilöä kuullaan asiassa. Vammaisuudesta tai sairaudesta johtuvista syistä saattaa tulla oleskeluluvan uusimiseen katkoksia, eli oleskelulupa päättyy ennen kuin uutta oleskelulupaa on haettu.

Kuuleminen on tärkeää, kun on kysymyksessä vammaisen ulkomaalainen henkilö. Kun Digi- ja väestötietovirasto ja Ahvenanmaan valtionvirasto ilmoittavat henkilölle kotikuntamerkinän poistamista koskevasta päätöksestä, on huomioitava tiedon saavutettavuus vammaisille tai luku- ja kirjoitustaidottomille ulkomaalaisille ihmisille.

4. Näkemyksenne muuttoilmoitusten tekemistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 12–14 §)

Lakiesityksen 13 §:n 2 momentin mukaan ”jos henkilö tässä momentissa tarkoitettussa tapauksessa oleskelee laitos- tai avohuollon toimintayksikössä, muuttoilmoituksen voi lisäksi tehdä mainittu toimintayksikkö.” Lain termi ”oleskelee” viittaa yleiskielessä muuhun kuin asumiseen, jolloin muuttoilmoituksen tekemisvelvoitetta ei ehkä olisikaan. Miten henkilön itsemäärääminen turvataan toimintayksikön ilmoittaessa muutosta asukkaan puolesta. Toimintayksikön oikeuden tehdä muuttoilmoitus tulisi perustua laissa määriteltyjen edellytysten täyttymiseen.

Muuttoilmoituksen tekemiseen (14 §) tulee varmistaa kaikille saavutettava tapa tehdä ilmoitus, eli huomioida esimerkiksi näkövammaiset henkilöt sekä henkilöt, jotka eivät voi käyttää sähköisiä palveluita tai joilla ei ole käytettävissään vahvan sähköisen tunnistautumisen välineitä tai jotka tarvitsevat puolesta-asioijan.

5. Näkemyksenne muuttoilmoitusten käsittelyä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 15–21 §)

21 §:ssä käytetään alle 15 -vuotiaista käsitettä lapsi ja 15-17 -vuotiaista käsitettä henkilö. Muussa lainsäädännössä alle 18-vuotiaat ovat lapsia, eli käsitteet tulisi yhdenmukaistaa.

6. Näkemyksenne väestötietojärjestelmästä ja Digi- väestötietoviraston varmennepalveluista annettuun lakiin sekä muihin lakeihin ehdotetuista muutoksista

Muutoksia esitetään myös sosiaalihuoltolain 12 ja 57 §:iin sekä terveydenhuoltolain 16 §:ään, mutta aineistossa ei ole täsmällisiä muutosesityksiä saatavilla.

7. Esitysluonnoksessa on kuvattu lakiehdotusten keskeiset vaikutukset (jakso 4.2). Miltä osin vaikutusten arviointia olisi korjattava, täydennettävä tai tarkennettava?

Esitysluonnokseen tulee sisällyttää vammaisvaikutusten arviointi. Se turvaa vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumista ennakkollisesti. Esitysluonnos liittyy vammaisten henkilöiden oikeuksiin olennaisesti, koska kotikunta määrittää sen, mikä hyvinvointialue järjestää vammaispalvelulain nojalla sosiaalihuollon erityispalveluita kuten vammaisten henkilöiden asumispalveluja. Esityksessä käytetyt käsitteet kuten ”palvelutalo” tulisi poistaa, koska se viittaa hoitoisuuteen eikä varsinaisesti vammaisten ihmisten sosiaalipalveluiden järjestämiseen tavalla, mikä edistää vammaisten ihmisten itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteiskunnassa.

8. Esitysluonnoksessa on kuvattu vaihtoehtoisia toteuttamistapoja (jakso 5.1). Olisiko jokin näistä toteutustavoista perustellumpi kuin esityksessä ehdotettu malli?

-

9. Muut kommentit esitysluonnoksesta

Esitetyt muutokset eivät saa heikentää kielellisiä oikeuksia viranomaisissa. Tämä koskee niin muuttoilmoituksen tekemistä kuin sen käsittelyä sekä kuulemista ja osallistamista kotikuntaan liittyvässä viranomaisprosessissa sekä päätöksenteossa.

Uudistuksesta tulisi tiedottaa selkeällä ja saavutettavalla tavalla. Selkeästä tai mahdollisuuksien mukaan selkokielisestä tiedosta liittyen uudistuvaan lakiin hyötyisivät vammaisen henkilöiden lisäksi myös monet ikäihmiset ja maahanmuuttajat.

Lausuntopyyntöön tausta osiossa on todettu mm:

’Kotikuntalakiin tai henkilön kotikuntaan on viittauksia lukuisissa muissa laeissa ja asetuksissa. Kotikuntalain muuttamisella voi siten olla vaikutuksia useiden eri hallinnonalojen toimintaan. Siksi luonnos hallituksen esitykseksi on laadittu poikkihallinnollisessa säädöshankkeessa, jossa olivat edustettuina kotikuntalain soveltamisen kannalta keskeisten ministeriöiden ja virastojen sekä Kuntaliiton ja Hyvil Oy:n edustajat.’

Kynnys ry peräänkuuluttaa vammaisten henkilöiden osallistamista lainsäädäntöhankkeisiin, joissa kohteena on vammaisten henkilöiden oikeus tulla kohdelluksi yhdenvertaisesti vammattomiin nähden asuinpaikan valinta-oikeuden suhteen. Vaikka kotikuntalain säännökset eivät suoraan vaikuta itsenäistä asumista mahdollistavia asumispalveluja tarvitsevan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuteen, välillisesti vamman takia välttämättömien palvelujen käyttö asettaa vammaiset henkilöt eriarvoiseen asemaan suhteessa vammattomiin kansalaisiin asuinpaikan valinta-oikeuden suhteen.

Lisäksi pidämme huolestuttavana ilmaisuna luokitella ihmisryhmiä itsenäiseen asumiseen kykenemättömiksi esityksen kuvaamassa tilanteessa, jossa henkilön hoitosuhde perustuu palvelutarpeen arviointiin tai viranomaisen päätökseen (eikä pääasiassa hoidon tarpeeseen). Itsenäinen asuminen ja eläminen ei YK:n vammaissopimuksen mukaan tarkoita yksin tai ilman tarvittavia palveluja suoriutumista, minkä käsityksen esitysluonnoksesta virheellisesti saa.

Toikkanen Terhi

Kynnys ry